Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).
The article and any related published material are licensed under the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

УДК 930.1:32-057.34:929Бжезінський З.
DOI: https://doi.org/10.17721/1728-2640.2026.162.8

Тарас ГРИЩЕНКО, д-р іст. наук, доц.
ORCID ID: 0000-0002-2565-9536
e-mail: hryshchenko@knu.ua
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА БІОГРАФІЯ ЗБІҐНЄВА БЖЕЗІНСЬКОГО: ДОСВІД ФОРМУВАННЯ Й АНАЛІЗУ ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Вступ. ***У галузі історичних досліджень істотно зросла увага до вивчення інтелектуальних біографій видатних міжнародних стратегів, котрим був З. Бжезінський. Досвід добору й аналізу джерельної бази дослідження його інтелектуальної біографії може становити значний науковий інтерес.***

Метою пропонованого дослідження є аналіз досвіду автора з добору та використання джерел до створення інтелектуальної біографії Бжезінського. Завдання дослідження – типологізація залучених у його перебігу джерел, характеристика їхніх епістемічних і джерелознавчих можливостей, аналіз найновіших досвідів використання джерел, висунення пропозицій щодо удосконалення аналізу джерел до біографій міжнародних стратегів.

Методи. ***Застосовано методи об'єктивного аналізу, систематизації, аналізу епістеміологічних підходів історика, типологізації джерел, контент-аналізу.***

Результати. ***Джерела, релевантні дослідженню життя, діяльності та міжнародно-стратегічної спадщини Збіґнєва Бжезінського можна розділити на сім основних груп. Першу формують його академічні й аналітичні праці; другу – документи виконавчої влади США; третю – спогади, щоденники, публічні виступи, академічні праці політичних діячів; четверту – дослідницькі інтерв'ю, взяті у Бжезінського і багатьох державних і політичних діячів; п'яту – епістолярій; шосту – коментарі Бжезінського у мережі "Твіттер"; сьому – матеріали опитувань громадської думки, преса, аудіовідеоматеріали. Джерельна база дослідження різних аспектів діяльності Бжезінського, як засвідчила монографія Е. Люса, продовжує збагачуватись. Однак доступ британського автора до повних текстів щоденників досліджуваної особи не мав своїм наслідком принципові зміни у наших знаннях про інтелектуальну історію Бжезінського як міжнародного стратега.***

Висновки. ***Незважаючи на вагомі досягнення в царині досліджуваної проблеми, нові відкриття в джерельній базі залишаються на порядку денному, а наявні джерельні ресурси зберігають потенціал для їхніх нових інтерпретацій. Перспективними є зусилля дослідників із самостійного розширення джерельної бази шляхом проведення дослідницьких інтерв'ю. Хоч і за межами наших прогностичних можливостей, але зберігаються перспективи відкриттів у джерельній базі, пов'язаних з окремими державними архівними колекціями.***

Ключові слова: ***Збіґнєв Бжезінський, історичні джерела, міжнародна стратегія, інтелектуальна біографія, інтелектуальна історія.***

Вступ

Вивчення життєпису та різних аспектів діяльності Збіґнєва Бжезінського (1928–2017) – видатного міжнародного стратега другої половини XX – початку XXI ст.– постало як важливе наукове завдання для сучасних істориків (Andrianopoulos, 1992; Gati, 2013; Lubowski, 2011; Luce, 2025; Vaïsse, 2018; Vaughan, 2010). Інтелектуальній біографії Бжезінського присвячено монографію автора цієї статті (Грищенко, 2020). Проте перспективний розвиток історико-стратегічних досліджень потребуватиме не лише нових осягнень спадку Бжезінського, але і звернення до внеску інших визначальних постатей у історії стратегічної думки та дії. Зважаючи на особливості об'єкта і предмета цих розвідок, на нашу думку, актуальним є з'ясування джерелознавчих аспектів таких дослідницьких зусиль. У зв'язку із зазначеним, автор пропонованої статті визначив її метою аналіз власного досвіду добору та використання джерел до створення інтелектуальної біографії Бжезінського.

Методи

У роботі застосовано методи об'єктивного аналізу, систематизації, аналізу епістеміологічних підходів історика, типологізації джерел, контент-аналізу тощо.

Результати

Зважаючи на те, що окрім евристичної, іншою головною функцією джерелознавства як фундаментальної історичної дисципліни є аналітична, насамперед на увагу заслуговують дослідницькі підходи до класифікації історичних джерел. Як зазначає Я. Калакура, класифікація джерел становить собою винятково важливу і відповідальну процедуру теоретико-методологічного й логічного характеру, що має велике значення для організації наступної пізнавальної діяльності дослідника. Осмислений та обґрунтований поділ джерельної маси на групи за певною істотною ознакою, притаманною кожній з них, лежить в основі аналітичної джерелознавчої роботи історика (Калакура, Войцехівська, & Павленко, 2002, с. 91). Це спонукає автора приділити увагу насамперед класифікаційній проблемі, а також типологізації та категорійній атрибуції джерел, віднесених до окремих груп. Здійснюючи цю роботу, ми будемо послуговуватися пропонованою Я. С. Калакурою аналітичною методикою, що передбачає поділ джерел на типи, роди і види (Калакура, Войцехівська, & Павленко, 2002, с. 106–107). Зважатимемо, однак, також на висловлювану цим відомим теоретиком джерелознавства важливу заувагу стосовно того, що типологізаційні принципи мають відносний характер і конкретизуються й окреслюються залежно від профілю дослідження (Калакура, Войцехівська, & Павленко, 2002, с. 103).

Джерела, на яких ґрунтується дослідження інтелектуальної біографії Бжезінського, можуть бути поділені на сім основних груп. Першу групу формують його академічні і аналітичні праці, промови, виступи у засобах масової інформації. Другу – документи виконавчої влади США. Третю – спогади, щоденники, публічні виступи, академічні праці політичних діячів. Четверту утворюють дослідницькі інтерв'ю, взяті у Бжезінського та ряду американських державних і політичних діячів, які взаємодіяли зі стратегом. П'яту – епістолярій, котрий розкриває більш конфіденційні аспекти поглядів Бжезінського.

© Грищенко Тарас, 2026

Шосту – його коментарі у соціальній мережі Твіттер. До сьомої групи входять звіти опитувань громадської думки, окремі матеріали преси, що відображали погляди значних суспільних груп, кіноматеріали.

Перша група джерел, зважаючи на предмет нашого дослідження, мала особливе значення для успішного виконання його завдань. Її основу сформували публікації Бжезінського, які охоплювала бібліографія його праць, передана автору цієї статті ним самим. Вона була істотно розширена внаслідок її самостійного доповнення автором. Бібліографія не спроможна була цілком вичерпно охопити всі публікації Бжезінського, видрукувані у засобах масової інформації, через їх вельми значну кількість, та автор і не ставив перед собою такого завдання. Метою дослідження було, насамперед, максимально репрезентативне виявлення й опрацювання академічних текстів, текстів публічних промов і програмних статей надрукованих чи виголошених стратегом у системних засобах масової інформації за понад шістдесят років його активної діяльності. Усі вони були зосереджені автором статті у власній бібліотеці у вигляді оригінальних видань, фотокопій, електронних копій, власноручних конспектів або відеофайлів. Істотна частина цих публікацій була збережена під час наукових відряджень до США і Великої Британії, з частиною з них можливе ознайомлення лише в американських бібліотеках високого фахового рівня, що зумовлює їхню самостійну цінність як інформаційного ресурсу для подальших досліджень українських науковців. Опрацювання цієї частини джерельної бази дослідження здійснювалося відповідно до предмета, завдань і теоретико-методологічних засад, обраних нами, і передбачало насамперед виявлення у хронологічно послідовно підібраних текстах Бжезінського динаміки розвитку та змістових особливостей міжнародно-стратегічних поглядів, висловлюваних ним упродовж власного життя. Особливістю раннього періоду академічної творчості та політичної діяльності Бжезінського (1950–1960-ті рр.) було те, що висловлювані ним міжнародно-стратегічні рекомендації переважно не мали характеру розгорнених формулювань і часто були роззосереджені в різних публікаціях. Його тексти 1970-х рр. уже містять цілком чітко артикульовані міжнародно-стратегічні дороговкази. Починаючи з 1980-х рр., Бжезінський утверджується в ролі першорядного американського і світового міжнародного стратега, що, зокрема, засвідчують його академічні й аналітичні твори. Ці особливості доробку Бжезінського враховувалися під час опрацювання зазначеної категорії джерел.

Документи виконавчої влади США були важливі як джерело знання про ті аспекти діяльності Бжезінського, що пов'язані з його перебуванням на урядових посадах. Це передусім документи, які відображають історію зовнішньої політики адміністрації Дж. Картера і роботу Бжезінського у Білому домі. Варто наголосити на тому, що ця категорія джерел знайшла своє репрезентативне відображення в офіційних документальних публікаціях. До них належить збірка з документами президентської кампанії 1976 р., об'ємна збірка документів зовнішньої політики адміністрації Дж. Картера, опублікована у 1983 р. державним департаментом США (American Foreign Policy Basic Documents 1977–1980, 1983), багатотомник офіційних публічних промов і відозв президента Дж. Картера (Public Papers of the Presidents of the United States, 1977a; 1977b; 1978a; 1978b; 1979a; 1979b; 1980a; 1980b; 1981), серія томів, що відображають різні функціональні та регіональні напрямки зовнішньої політики адміністрації президента Дж. Картера, яка входить до багатотомної регулярно продовжуваної документальної колекції державного департаменту "Зовнішні зносини Сполучених Штатів", зокрема серії, присвяченої адміністрації Джиммі Картера (Foreign Relations of the United States. Jimmy Carter Administration (1977–1980)), доступної на сайті зовнішньополітичного відомства. Проте інформативність усіх цих цінних документальних ресурсів у контексті завдань пропонованого дослідження не була цілком задовільною. Це було зумовлено тим, що їхнє призначення й обмеженість публічного доступу до архівних матеріалів не дали змоги отримати в них інформацію, яка б забезпечила бажаний рівень проникнення в мислення та уявлення Бжезінського про світову політику. До прикладу, згадана серія, публікована державним департаментом, містить доволі довгий перелік окремих томів, з котрих особливий інтерес могли б становити ті з них, що присвячені основам зовнішньої політики адміністрації президента Дж. Картера, її політиці в галузі національної безпеки, питанням європейської безпеки, американсько-радянським відносинам, сукупності проблем, пов'язаних із Польщею, глобальним проблемам, відносинам із Західною Європою. Проте більшість із анонсованих томів перебувають у статусі розгляду щодо розсекречування їхнього змісту. Том, присвячений основам зовнішньої політики адміністрації, містить тексти 35 меморандумів, надісланих Бжезінським главі держави, однак, як ці так й інші включені до нього документи не проливають додаткового світла на стратегічні аспекти світогляду президентського радника, оскільки мають на меті роз'яснення окремих проблем світової політики в період каденції Дж. Картера або консультування глави держави із зовнішньополітичних питань у перебігу виборчої кампанії 1980 р.

Третя група джерел істотним чином доповнює зміст попередньої, компенсує інформаційні прогалини, які вона залишає, а, коли йдеться про післявладний період життя Бжезінського, постає в ролі провідного джерельного ресурсу, що уможливлює реконструювання його міжнародно-стратегічних поглядів. Насамперед варто відзначити особливу цінність мемуарів самого Бжезінського (Brzezinski, 1983). На наше переконання, мемуарний звіт Бжезінського про діяльність у Білому домі заслуговує бути визнаним найкращими з усіх написаних вищими американськими урядовцями після Другої світової війни спогадами з огляду на їхню аналітичність, структурованість, змістовність, насиченість історичними деталями і деталізацію мемуаристом свого стратегічного бачення. Мемуарист не лише прагне представити свій погляд на історію зовнішньої та безпекової політики Білого дому, в якому він служив країні чотири напружених роки, але й уміщує у своїй книзі дуже важливі для розуміння розвитку його стратегічної візії внутрішні урядові документи та фрагменти щоденникових записів, що збільшує її джерельну цінність. Ще однією прикметною рисою спогадів Бжезінського є їхня насиченість точними оцінками особистостей і міжособистісних стосунків у лавах адміністрації, що робить можливим краще збагнути персональний вимір процесу пошуку нею своєї міжнародної стратегії. Зрештою, вагомим епілогом до цих мемуарів стають їхні двоє заключних розділів, у яких мемуарист подає аналітичні оцінки підсумків свого перебування в уряді та викладає свої міркування стосовно майбутньої національної міжнародної стратегії.

Серед інших творів мемуарного жанру, важливих для формування джерельної бази пропонованого дослідження, були спогади В. Горбуліна, М. Олбрайт, М. Бешлосса і С. Телботта, Дж. В. Буша, Дж. Картера, В. Крістофера, Г. Джордана, А. Добриніна, Г. Кіссінджера, Р. Ґейтса, Р. Пайпса, К. Райс, Дж. Шульца, С. Телботта, С. Венса (Горбулін, 2019; Albright, 2003; Beschloss, & Talbott, 1993;

Bush, 2010; Carter, 1983; Christofer, 2001; Jordan, 1982; Dobrynin, 1995; Kissinger, 1979; 1982; 1999; Gates, 1996, 2014; Pipes, 2003; Rice, 2011; Shultz, 1993; Talbott, 1979; Vance, 1983). Особливо корисними були мемуари В. Горбуліна, Дж. Картера, Г. Джордана, А. Добриніна і Р. Ґейтса. Вони містять найбільше інформації про діяльність, погляди й особистісні риси Бжезінського. Спогади В. Горбуліна важливі з огляду на наявну в них українську перспективу на особу Бжезінського. Мемуари Дж. Картера і Г. Джордана забезпечують можливість поглянути на Бжезінського-урядовця зсередини президентської адміністрації. Р. Ґейтс – підлеглий Бжезінського в Раді національної безпеки, його багатолітній шанувальник і очільник ЦРУ та Пентагону в різних президентських адміністраціях, найбільш глибокий серед мемуаристів у розумінні стратегічного дару Бжезінського. Мемуари радянського посла в США А. Добриніна відзначаються вельми зваженим як для високорангового радянського дипломата поглядом на особу Бжезінського. Спогади Г. Кіссінджера мали вагоме значення для з'ясуваня його міжнародно-стратегічних поглядів періоду перебування при владі, що було важливим для справи їхнього компаративного зіставлення з відповідними позиціями Бжезінського.

Корисними для встановлення деяких фактів і деталей були опубліковані щоденники Дж. Картера (Carter, 2010) і Р. Рейгана (Reagan, 2007). Зокрема, щоденники Дж. Картера істотно доповнюють зміст його спогадів та інформації від інших мемуаристів. Р. Рейган-діарист лише епізодично згадує Бжезінського, хоч і ці його свідчення також важливі.

Серед публікацій політичних діячів особливо цінний джерельний характер мали праці Г. Кіссінджера, що допомагають реконструювати його міжнародно-стратегічні погляди різних періодів (Kissinger, 1968; 1969a; 1969b; 1973; 1995; 2001; 2011; 2014).

Іншою категорією джерел, визначальною для успішності реалізації завдань пропонованого дослідження, були дослідницькі інтерв'ю, взяті у Бжезінського і політичних діячів та урядовців, які співпрацювали з ним, зокрема інтерв'ю Т. Грищенка з Б. Тарасюком (2019,12 листопада); з В. Горбуліним (2020, 30 січня); з О. Білорусом (2020, 15 травня) (Brzezinski, 1998a; 1998b; 1999; NARA, 1981; 1982). Інтерв'ю, отримані автором у З. Бжезінського, проводилися за такою методикою. Заздалегідь йому надсилався перелік питань, які цікавили дослідника. У процесі особистої зустрічі з ним у його офісі в Центрі стратегічних і міжнародних студій у Вашингтоні він надиктовував відповіді на ці питання на магнітофонну плівку. Ці матеріали автором були транскрибовані та зберігаються в його архіві на обох видах носіїв. Відповіді на питання одного з інтерв'ю були Бжезінським надані у друкованому вигляді на бланковому папері Центру і власноручно підписані. Варто підкреслити, що Бжезінський був дуже конкретним і змістовним у своїх відповідях, а контактам з ним були притаманні його відкритість до спілкування і швидке реагування на запити дослідника. Аналогічна методика була застосована для отримання інтерв'ю в українських діячів. Зміст їхніх відповідей на питання збережений на магнітофонній плівці. Вельми корисними також були інтерв'ю, взяті у З. Бжезінського, Дж. Картера і групи співробітників РНБ істориками із Центру проблем суспільства імені В. Міллера при Університеті Вірджинії. Цей знаний осередок вивчення і документування історії президентських адміністрацій уже не перший десяток років у межах свого проєкту усної історії нагромаджує та надає в користування дослідникам свідчення керівників та урядовців президентських адміністрацій. Матеріали, отримані Центром Міллера, паралельно зберігаються у фондах відповідних президентських бібліотек, які є підрозділами Національного архівного управління США (NARA, 1981; 1982). Інтерв'ю з представниками адміністрації президента Дж. Картера і нині викликають інтерес у дослідників, хоча більшою мірою вони дають уявлення не про її міжнародну стратегію, а про міжлюдські взаємини в її середовищі.

Епістолярія, що дає змогу з'ясувати більш конфіденційні аспекти поглядів Бжезінського, у джерельній базі цього дослідження представлена переважно його листуванням з Я. Новаком-Єзьоранським, яке тривало з 1959 по 2003 р. Я. Новак-Єзьоранський, легендарний діяч польського руху опору часу Другої світової війни і багатолітній керівник польської редакції "Радіо Вільна Європа", репрезентував ліберальне крило польської еміграції, ідейним лідером якого був Є. Ґедройць. Завдяки насамперед організаційним і редакційним зусиллям лондонської дослідниці Д. Платт було зібрано з різних колекцій і видано окремою книгою Польським науковим видавництвом 386 листів, які відображають обмін думками між двома інтелектуально й емоційно близькими адресатами (Nowak-Jeziorański, & Brzeziński, 2014). Листи писані або друковані згідно з епістолографічними правилами польською мовою. Лише впродовж кількох місяців 2003 р., які передували смерті Я.Новака-Єзьоранського, обмін посланнями здійснювався засобами електронного зв'язку. Унікальності збірці надає те, що вона охоплює значний період часу і віддзеркалює той бік особистості Бжезінського, який мало виявляв себе у його взаєминах з американськими співгромадянами.

Настання епохи електронних соціальних мереж зробило можливим для Бжезінського комунікувати із широкою аудиторією через свою сторінку в мережі Твіттер (Zbigniew Brzezinski's page at Twitter). За час користування нею з 2 квітня 2013 р. по 4 травня 2017 р. він зробив 332 записи, переважна більшість яких була присвячена проблемам американської зовнішньої політики і важливим міжнародним подіям, зокрема пов'язаним і з Україною. З метою їхнього архівування автором було збережено весь обсяг твітів Бжезінського у вигляді скріншотів. Новий жанр, у якому отримав можливість себе реалізувати Бжезінський, виявився вельми відповідним інформативній конкретиці й афористичній відточеності його стилю. Показово, що висловлювані ним у багатьох записах думки невдовзі після їхнього опублікування лягали в основу його виступів у пресі або аналітичній періодиці. Так, наприклад, було з його коментарями з приводу агресії Російської Федерації проти України у 2014 р. Твіти Бжезінського стали новітнім видом джерел, який довів свою самостійну цінність, хоча ще потребуватиме осмислення свого статусу та методики використання, зокрема, коли йдеться про інших історичних діячів.

Сьому групу джерел формують різноманітні матеріали, яким належала додаткова роль поряд з іншими джерельними ресурсами. Їхній характер був різноманітним і вони не залучалися автором для реалізації всіх дослідницьких завдань. Звіти, наприклад, про стан громадської думки були важливими для з'ясування оцінок громадянами США підсумків зовнішньої політики країни в період каденції президента Дж. Картера. Аналітичні матеріали авторства впливових журналістів допомагали краще зрозуміти ставлення окремих частин політикоформувальної спільноти до зовнішньополітичного курсу Білого дому. Такого роду матеріали не мали, однак, принципового значення для дослідження формування і розвитку міжнародно-стратегічних поглядів Бжезінського. З іншого

боку, окремі з них допомагали розширити уявлення про внутрішньополітичний контекст його діяльності. Рідкісний, коли йдеться про Бжезінського, зразок документального кіномистецтва, яким і дотепер залишається фільм "Батько і син", створений польськими кінематографістами у 1991 р., надав можливість краще збагнути емоційно-психологічні аспекти його зв'язку з країною походження (Wytwórnia Filmów Dokumentalnych…, 1991).

Отже, джерельній базі дослідження інтелектуальної біографії Бжезінського як міжнародного стратега, здійсненого автором даної розвідки, були притаманні різноманітність, високий рівень інформативності та спроможність забезпечити виконання дослідницьких завдань. Зміст її окремих складових уводився до наукового обігу вперше. Зокрема, це стосується дослідницьких інтерв'ю, узятих автором у Бжезінського й українських діячів, а також окремих епістолярних колекцій. Дизайн усіх інтерв'ю створювався з метою з'ясування тих складових життєвого шляху та стратегічного світогляду Бжезінського, що стосувалися формування, розвитку та суспільного виміру його міжнародно-стратегічних поглядів.

Отже, практично вся джерельна маса, залучена до створення інтелектуальної біографії Бжезінського, формувалася джерелами вербального типу. Відповідно, перша із зазначених груп містила джерела писемного роду документального (напр., свідчення в Конгресі) й оповідного виду. Друга – писемного роду, документального (актового) виду. Третя, четверта, п'ята і шоста – писемного роду, оповідного виду. Сьома – писемного й аудіовізуального родів. Водночас, як це переважно і буває в дослідницькій практиці історика, у межах кожного з таких родів і видів можуть бути виокремлені підрозділи, яким притаманні певні специфічні риси, що мусять бути враховані у процесі аналізу й використання їхніх інформаційних можливостей. Наприклад, з усією наочністю ця настанова стосується мемуарного, діарійного й епістолярного джерельних масивів, складові яких мають ознаки як залишків, так і традицій через свою спроможність одночасно доносити до нас як первинну інформацію про події та явища, так і їхнє відображення у свідомості індивіда чи суспільства.

Однак особистий фаховий досвід автора та наукові й суспільно-політичні події, релевантні предмету цієї статті, спонукають до подальших теоретичних джерелознавчих осмислень. У цьому зв'язку насамперед привертає до себе увагу публікація життєпису Бжезінського пера відомого британського журналіста, багатолітнього чільного співробітника кореспондентського пункту "Файненшіал таймс" у Вашингтоні Е. Люса (Luce, 2025). Розвиваючи досягнення своїх англомовних попередників-біографів Бжезінського, він створив зразковий твір, який з огляду на свою інформативну насиченість, досконалий і легкий стиль та аналітичність можна без перебільшення розглядати як одне з найзначніших досягнень сучасної світової біографістики. З огляду на джерельну основу цієї монументальної розвідки, насамперед варто підкреслити, що дослідник добирав її за єдино доцільними принципами, що застосовувались і його попередниками. Її сформували переважно дослідницькі інтерв'ю (зокрема взяті й іншими авторами), аналітичні публікації про досліджувану особу, а також така високоцінна група джерел, як щоденники Бжезінського. Остання надала праці британського журналіста-аналітика особливої новизни. Про існування щоденникових записів часу роботи Бжезінського в Білому домі було добре відомо попередникам Е. Люса на ниві "бжезінськознавства" бодай через те, що їхні фрагменти стратег доволі щедро вмістив у своїх мемуарах. Проте як іншим біографам, так й авторові цієї статті Бжезінський, незважаючи на високий рівень його відкритості та довіри до них, за свого життя доступу надати не наважився. Ця можливість відкрилась для Е. Люса декількома роками по смерті діариста, коли діти останнього вирішили замовити йому новий життєпис свого знаменитого батька. Унікальність джерельного ресурсу наданого біографу зумовлювалася ще й тим, що у його розпорядженні опинився фактично цілий щоденниковий архів, який складався з окремих діаріїв, котрі відображали різні періоди життєвого шляху їхнього творця. Як бачимо, вельми цікавими були старанно ведені щоденники Бжезінського років його дитинства і юності та, звісно, щоденникові нотатки часу роботи в Білому домі. Написаний польською мовою діарій юного Збіґнєва був коштами спонсорів проєкту спеціально для британського біографа перекладений англійською (за свідченням останнього вартість перекладу становила двадцять тисяч американських доларів). "Урядовий" діарій становив собою транскрипцію аудіозаписів, які їхній автор регулярно робив, надиктовуючи текст на плівковий диктофон, коли вночі службовий автомобіль доставляв його після робочого дня у Білому домі до власного будинку в штаті Вірджинія. Оцінюючи використання Е. Люсом наданого йому щоденникового джерельного ресурсу, є підстави визнати, що біограф ефективно ним розпорядився і це визначальною мірою вплинуло на загальний рівень його дослідження. Щоправда, важливі факти, які проливали світло на формування особистості майбутнього американського національного стратега в ранні роки його життя, були частково відомі та враховані попередниками британського біографа з інших джерел. Коли ж ідеться про інтелектуальну біографію Бжезінського як міжнародного стратега, досвід автора цієї статті засвідчив те, що опубліковані Бжезінським-мемуаристом фрагменти власних щоденникових записів з достатньою, якщо не вичерпною повнотою віддзеркалили розвиток його стратегічної візії урядового періоду. Упадає в око також те, що Е. Люс як автор твору, орієнтованого на ширший читацький загал, не пропонує джерелознавчого аналізу своєї джерельної бази, зокрема її діарійної складової, а його покликанням на джерела цієї групи притаманний довільний і недостатньо інформативний характер. За підсумками аналізу монографії Е. Люса також доходимо висновку, що, незважаючи на введення до фахового обігу на її сторінках нових джерельних ресурсів, притаманне їй фокусування на ширшому біографічному дискурсі не полишило місця для висунення свіжих концепцій внеску Бжезінського до "банку" стратегічних ідей, хоч, варто визнати, виконання такого завдання могло і не бути передбачене її автором.

Коли йдеться про новітні супільно-політичні реалії, спроможні породжувати інтелектуальні виклики в царині досліджень різних аспектів спадщини міжнародних стратегів, насамперед Бжезінського і Кіссінджера, то актуалізується завдання поглиблення тлумачення їхньої спадщини на тлі явища, яке виглядає як популістська адаптація та симпліфікований трансакціонізм (від "transactional diplomacy") міжнародно-стратегічних дороговказів Білого дому після президентських виборів 2024 р. З огляду на це може бути доцільним ширше застосування настанов сучасної інтелектуальної історії як теоретичного підґрунтя аналізу джерельних ресурсів. У їхньому світлі, наприклад, аналіз змісту текстів такої основоположної групи джерел, як наукові й аналітичні праці Бжезінського має дослідницький потенціал розкриття тих їхніх рис, які не лише засвідчують декларовану інтенцію стратега щодо вчинення стратегічної дії, але і відображали його можливу інтенцію у процесі самої дії, як це необхідно очіку-

вати, зважаючи на класичне положення основоположника сучасної інтелектуальної історії К. Скіннера (Skinner, 1969, p. 51). Бжезінський і Кіссінджер як інтелектуальні лідери стратегічної ґенерації переможців у "холодній війні" (за аналогією з їх попередниками – переможцями у Другій світовій війні і творцями повоєнного міжнародного порядку, відомими як "найвидатніша ґенерація" (The Greatest Generation), їх можна типологізувати як представники "другої найвидатнішої ґенерації") були першорядними суб'єктами стратегізування не лише з огляду на аналіз ними стану міжнародної системи, але і через висловлювані ними експліцитні чи імпліцитні заклики до стратегічної дії.

Дискусія і висновки

Досвід евристичного й аналітичного процесів з опрацювання джерельних ресурсів, залучених автором для створення інтелектуальної біографії Збіґнєва Бжезінського, дає можливість дійти висновку про те, що його результативність була зумовлена дотриманням основоположних для історіописання джерелознавчих принципів. Водночас специфіка дослідницьких мети і завдань наукового проєкту зумовили необхідність дотримання відповідних саме їм принципів добору й аналізу джерельної бази, основу якої сформували різновиди вербальних джерел. Наукова стратегія вимагала відповідної дослідницької тактики, частиною якої, зокрема, були дії автора, спрямовані на виконання функції суб'єкта формування джерельної бази, коли, наприклад, ішлося про проведення серії дослідницьких інтерв'ю. Однак коли йдеться про подальші зусилля зі створення життєписів та інтелектуальних біографій визначних національних стратегів минулого, продуктивними напрямками добору та використання релевантних науковим завданням джерельних масивів може бути ширше залучення інших різновидів джерел, зокрема, речових, медико-біологічних, зображальних, поведінкових, а також урахування позаджерельної інформації.

Джерела фінансування. Автор заявляє про відсутність зовнішнього фінансування для проведення цього дослідження та підготовки рукопису до публікації.

Список використаних джерел

Грищенко, Т. А. (2020). *Збіґнєв Бжезінський. Міжнародний стратег у координатах історії.* Видавець Лисенко М.М.

Калакура, Я. С., Войцехівська, І. Н., & Павленко, С. Ф. (2002). *Історичне джерелознавство*. Либідь.

Albright, M. (2003*). Madam secretary*. Miramax Books.

American foreign policy basic documents 1977–1980. (1983). Department of State.

Andrianopoulos, G. A. (1992). *Kissinger and Brzezinski: The NSC and the struggle for control of US national security policy*. St. Martin's Press.

Beschloss, M. R., & Talbott, S. (1993). *At the highest levels: The inside story of the end of the Cold War*. Warner Books.

Brzezinski, Z. (1983). *Power and principle: Memoirs of the National Security Adviser, 1977–1981*. Farrar, Straus, Giroux.

Brzezinski, Z. (1998a, July 7). *Interview № 1 with T. Hryshchenko* [Interview]. Washington, D.C.

Brzezinski, Z. (1998b, July 7). *Interview № 2 with T. Hryshchenko* [Interview]. Washington, D.C.

Brzezinski, Z. (1999, June 4). *Interview № 3 with T. Hryshchenko* [Interview]. Washington, D.C.

Brzezinski, Z. *Zbigniew Brzezinski's page at Twitter*. (2013–2017). Twitter. https://mobile.twitter.com/zbig

Bush, G. W. (2010). *Decision points*. Crown Publishers.

Carter, J. (1983). *Keeping faith: Memoirs of a president*. Bantam Books.

Carter, J. (2010). *White House diary*. Farrar, Straus and Giroux.

Christopher, W. (2001). *Chances of a lifetime*. Scribner's.

Dobrynin, A. (1995). *In confidence: Moscow's ambassador to America's six Cold War presidents (1962–1986)*. Times Books.

Foreign relations of the United States: Jimmy Carter administration. (1977–1980). (n.d.) Department of State. https://history.state.gov/historicaldocuments/carter

Gates, R. M. (1996). *From the shadows: The ultimate insider's story of five presidents and how they won the Cold War*. Simon & Schuster.

Gates, R. M. (2014). *Duty: Memoirs of a secretary at war*. Vintage Books.

Gati, C. (Ed.). (2013). *Zbig: The strategy and statecraft of Zbigniew Brzezinski*. Johns Hopkins University Press.

Jordan, H. (1982). *Crisis: The last year of the Carter presidency*. G.P. Putnam's Sons.

Kissinger, H. (1968). The white revolutionary: Reflections on Bismarck. *Daedalus: Journal of the American Academy of Arts and Sciences*, *97*(3), 888–924.

Kissinger, H. (1969a). *American foreign policy: Three essays*. W.W. Norton & Company.

Kissinger, H. (1969b). Central issues of American foreign policy. In K. Gordon (Ed.), *Agenda for the nation*. Doubleday & Company Inc.

Kissinger, H. (1973). *A world restored: Europe after Napoleon*. Peter Smith.

Kissinger, H. (1979). *White house years*. Little, Brown and Company.

Kissinger, H. (1982). *Years of upheaval*. Little, Brown and Company.

Kissinger, H. (1995). *Diplomacy*. A Touchstone Book.

Kissinger, H. (1997, January 27). A world we have not known. *Newsweek*, 25.

Kissinger, H. (1999). *Years of renewal*. Simon & Schuster.

Kissinger, H. (2001). *Does America need a foreign policy? Toward a diplomacy for the 21st century*. Simon and Schuster.

Kissinger, H. (2011). *On China*. Penguin Books.

Kissinger, H. (2014). *World order*. Penguin Press.

Lubowski, A. (2011). *Człowiek, który podminował Kreml*. Agora SA.

Luce, E. (2025). *Zbig: The life of Zbigniew Brzezinski, America's great power prophet*. Simon and Schuster.

National Archives and Records Administration (NARA). (1981). *Zbigniew Brzezinski exit interview. Miller Center Interviews. Carter Presidency Project* [Interview]. Jimmy Carter Library.

National Archives and Records Administration (NARA). (1982). *Interview with Zbigniew Brzezinski, Madeleine Albright, Leslie Denend and William Odom. Miller Center Interviews. Carter Presidency Project* [Interview]. Jimmy Carter Library.

Nowak-Jeziorański, J., & Brzeziński, Z. (2014). *Jan Nowak-Jeziorański. Zbigniew Brzeziński. Listy. 1959–2003*. Wydawnictwo Naukowe PWN SA.

Pipes, R. (2003). *Vixi: Memoirs of non-belonger*. Yale University Press.

Public Papers of the Presidents of the United States. (1977a). *Jimmy Carter. 1977. Book 1 (January 20 to June 24, 1977)*. United States Government Printing Office.

Public Papers of the Presidents of the United States. (1977b). *Jimmy Carter. 1977. Book 2 (June 25 to December 31, 1977)*. United States Government Printing Office.

Public Papers of the Presidents of the United States. (1978a). *Jimmy Carter. 1978. Book 1 (January 1 to June 30, 1978)*. United States Government Printing Office.

Public Papers of the Presidents of the United States. (1978b). *Jimmy Carter. 1978. Book 2 (June 30 to December 31, 1978)*. United States Government Printing Office.

Public Papers of the Presidents of the United States. (1979a). *Jimmy Carter. 1979. Book 1 (January 1 to June 22, 1979)*. United States Government Printing Office.

Public Papers of the Presidents of the United States. (1979b). *Jimmy Carter. 1979. Book 2 (June 22 to December 31, 1979)*. United States Government Printing Office.

Public Papers of the Presidents of the United States. (1980a). *Jimmy Carter. 1980. Book 1 (January 1 to May 23, 1980)*. United States Government Printing Office.

Public Papers of the Presidents of the United States. (1980b). *Jimmy Carter. 1980. Book 2 (May 23 to September 26, 1980)*. United States Government Printing Office.

Public Papers of the Presidents of the United States. (1981). *Jimmy Carter. 1980 to 1981. Book 3 (September 26 to January 20, 1981)*. United States Government Printing Office.

Reagan, R. (2007). *The Reagan diaries*. Harper Collins Publishers.

Rice, C. (2011). *No higher honor: A memoir of my years in Washington*. Crown Publishers.

Shultz, G. P. (1993). *Turmoil and triumph: My years as secretary of state*. Charles Scribner's Sons.

Skinner, Q. (1969). Meaning and understanding in the history of ideas. *History and Theory*, 8(1), 3–53.

Talbott, S. (1979). *Endgame: The inside story of SALT II*. Harper & Row, Publishers.

Vance, C. (1983). *Hard choices: Critical years in American foreign policy*. Simon and Schuster.

Vaughan, P. (2010). *Zbigniew Brzezinski*. Swiat Książki.

Vaïsse, J. (2018). *Zbigniew Brzezinski: America's great strategist*. Harvard University Press.

Wytwórnia Filmów Dokumentalnych i Fabularnych (Producer). (1991). *Profesor Zbigniew Brzeziński i jego rodzina w filmie 'Ojciec i syn'* [Film]. Warszawa. (66 min.).

References

Albright, M. (2003*). Madam secretary*. Miramax Books.

American foreign policy basic documents 1977–1980. (1983). Department of State.

Andrianopoulos, G. A. (1992). *Kissinger and Brzezinski: The NSC and the struggle for control of US national security policy*. St. Martin's Press.

Beschloss, M. R., & Talbott, S. (1993). *At the highest levels: The inside story of the end of the Cold War*. Warner Books.

Brzezinski, Z. (1983). *Power and principle: Memoirs of the National Security Adviser, 1977–1981*. Farrar, Straus, Giroux.

Brzezinski, Z. (1998a, July 7). *Interview № 1 with T. Hryshchenko* [Interview]. Washington, D.C.

Brzezinski, Z. (1998b, July 7). *Interview № 1 with T. Hryshchenko* [Interview]. Washington, D.C.

Brzezinski, Z. (1999, June 4). *Interview № 3 with T. Hryshchenko* [Interview]. Washington, D.C. Brzezinski, Z. *Zbigniew Brzezinski's page at Twitter.* (2013–2017).Twitter. https://mobile.twitter.com/zbig Bush, G. W. (2010). *Decision points*. Crown Publishers.

Carter, J. (1983). *Keeping faith: Memoirs of a president*. Bantam Books.

Carter, J. (2010). *White House diary*. Farrar, Straus and Giroux.

Christopher, W. (2001). *Chances of a lifetime*. Scribner's.

Dobrynin, A. (1995). *In confidence: Moscow's ambassador to America's six Cold War presidents (1962–1986).* Times Books.

Foreign relations of the United States: Jimmy Carter administration. (1977–1980). (n.d.). Department of State. https://history.state.gov/historicaldocuments/carter

Gates, R. M. (1996). *From the shadows: The ultimate insider's story of five presidents and how they won the Cold War*. Simon & Schuster.

Gates, R. M. (2014). *Duty: Memoirs of a secretary at war*. Vintage Books.

Gati, C. (Ed.). (2013). *Zbig: The strategy and statecraft of Zbigniew Brzezinski*. Johns Hopkins University Press.

Hryshchenko, T. (2020). *Zbigniew Brzezinski: International strategist in the coordinates of history*. Lysenko M. M. Publishers [In Ukrainian].

Jordan, H. (1982). *Crisis: The last year of the Carter presidency*. G.P. Putnam's Sons.

Kalakura, Y., Voitsehivska, I., & Pavlenko, S. (2002). *Historical source studies*. Lybid Publishers [In Ukrainian].

Kissinger, H. (1968). The white revolutionary: Reflections on Bismarck. *Daedalus: Journal of the American Academy of Arts and Sciences*, 97(3), 888–924.

Kissinger, H. (1969a). *American foreign policy: Three essays*. W.W. Norton & Company.

Kissinger, H. (1969b). Central issues of American foreign policy. In K. Gordon (Ed.), *Agenda for the nation*. Doubleday & Company Inc.

Kissinger, H. (1973). *A world restored: Europe after Napoleon*. Peter Smith.

Kissinger, H. (1979). *White house years*. Little, Brown and Company.

Kissinger, H. (1982). *Years of upheaval*. Little, Brown and Company.

Kissinger, H. (1995). *Diplomacy*. A Touchstone Book.

Kissinger, H. (1997, January 27). A world we have not known. *Newsweek*, 25.

Kissinger, H. (1999). *Years of renewal*. Simon & Schuster.

Kissinger, H. (2001). *Does America need a foreign policy? Toward a diplomacy for the 21st century*. Simon and Schuster.

Kissinger, H. (2011). *On China*. Penguin Books.

Kissinger, H. (2014). *World order*. Penguin Press.

Lubowski, A. (2011). *Człowiek, który podminował Kreml*. Agora SA.

Luce, E. (2025). *Zbig: The life of Zbigniew Brzezinski, America's great power prophet*. Simon and Schuster.

National Archives and Records Administration (NARA). (1981). *Zbigniew Brzezinski exit interview. Miller Center Interviews. Carter Presidency Project* [Interview]. Jimmy Carter Library.

National Archives and Records Administration (NARA). (1982). *Interview with Zbigniew Brzezinski, Madeleine Albright, Leslie Denend and William Odom. Miller Center Interviews. Carter Presidency Project* [Interview]. Jimmy Carter Library.

Nowak-Jeziorański, J., & Brzeziński, Z. (2014). *Jan Nowak-Jeziorański. Zbigniew Brzeziński. Listy. 1959–2003*. Wydawnictwo Naukowe PWN SA.

Pipes, R. (2003). *Vixi: Memoirs of non-belonger*. Yale University Press.

Public Papers of the Presidents of the United States. (1977a). *Jimmy Carter. 1977. Book 1 (January 20 to June 24, 1977)*. United States Government Printing Office.

Public Papers of the Presidents of the United States. (1977b). *Jimmy Carter. 1977. Book 2 (June 25 to December 31, 1977)*. United States Government Printing Office.

Public Papers of the Presidents of the United States. (1978a). *Jimmy Carter. 1978. Book 1 (January 1 to June 30, 1978)*. United States Government Printing Office.

Public Papers of the Presidents of the United States. (1978b). *Jimmy Carter. 1978. Book 2 (June 30 to December 31, 1978)*. United States Government Printing Office.

Public Papers of the Presidents of the United States. (1979a). *Jimmy Carter. 1979. Book 1 (January 1 to June 22, 1979)*. United States Government Printing Office.

Public Papers of the Presidents of the United States. (1979b). *Jimmy Carter. 1979. Book 2 (June 22 to December 31, 1979)*. United States Government Printing Office.

Public Papers of the Presidents of the United States. (1980a). *Jimmy Carter. 1980. Book 1 (January 1 to May 23, 1980)*. United States Government Printing Office.

Public Papers of the Presidents of the United States. (1980b). *Jimmy Carter. 1980. Book 2 (May 23 to September 26, 1980)*. United States Government Printing Office.

Public Papers of the Presidents of the United States. (1981). *Jimmy Carter. 1980 to 1981. Book 3 (September 26 to January 20, 1981)*. United States Government Printing Office.

Reagan, R. (2007). *The Reagan diaries*. Harper Collins Publishers.

Rice, C. (2011). *No higher honor: A memoir of my years in Washington*. Crown Publishers.

Shultz, G. P. (1993). *Turmoil and triumph: My years as secretary of state*. Charles Scribner's Sons.

Skinner, Q. (1969). Meaning and understanding in the history of ideas. *History and Theory*, 8(1), 3–53.

Talbott, S. (1979). *Endgame: The inside story of SALT II*. Harper & Row, Publishers.

Vance, C. (1983). *Hard choices: Critical years in American foreign policy*. Simon and Schuster.

Vaughan, P. (2010). *Zbigniew Brzezinski*. Swiat Kśiążki.

Vaïsse, J. (2018). *Zbigniew Brzezinski: America's great strategist*. Harvard University Press.

Wytwórnia Filmów Dokumentalnych i Fabularnych (Producer). (1991). *Profesor Zbigniew Brzeziński i jego rodzina w filmie 'Ojciec i syn'* [Film]. Warszawa. (66 min.).

Отримано редакцією журналу / Received: 27.02.26
Прорецензовано / Revised: 06.04.26
Схвалено до друку / Accepted: 22.05.26
Опубліковано / Published: 20.10.26

Taras HRYSHCHENKO, DSc (Hist.), Assoc. Prof.
ORCID ID: 0000-0002-2565-9536
e-mail: hryshchenko@knu.ua
Taras Shevchenko University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

INTELLECTUAL BIOGRAPHY OF ZBIGNIEW BRZEZINSKI: THE AUTHOR'S EXPERIENCE OF THE HISTORICAL SOURCE BASE DEVELOPMENT AND HISTORICAL SOURCES ANALYSIS

Background. ***The interest to the study of the intellectual biographies of international strategists, among whom was Z. Brzezinski, has risen substantially. The experience of the historical sources base development and historical sources analyses pertinent to the writing of Brzezinski's intellectual biography may be of major interest for the scholars.***

Methods. ***Objective analysis, systematization, historian's epistemological approaches assessment, content analysis, historical sources typologization, comparative historical methods were used.***

Results. ***The historical sources, relevant to the study of life, activities and international strategic heritage of Brzezinski, can be divided into seven groups. His academic and analytic works comprise the first one, US executive branch documents – the second one, memoirs, diaries, public presentations, academic works of the statesmen and politicians – the third one, research interviews taken from Brzezinski and certain political figures – the fourth one, epistolographic – the fifth one, Brzezinski's commentaries in the Twitter – the six one, public opinion polls, media materials, audio and video materials – the seventh one. The historical sources base pertinent to the study of different aspects of Brzezinski's life, as E. Luce's monograph proves it, still has potential to be enriched. However the British author's access to the complete texts of Brzezinski's diaries did not result in the changes in our knowledge of the intellectual history of the person in question.***

Conclusions. ***Despite the tangible results have been achieved in the field of the problem in question, new openings in its source base remain on the scholarly agenda. Historians' own efforts, aimed at the enriching of the source base by taking research interviews, appear to be promising from the scholarly point of view. On the other hand, the existing historical sources retain potential for their new interpretation. New openings in some governmental archival collections, anticipated but being off limits of our prognostic possibilities, also may contribute to the deepening of our expertise in the field.***

Keywords: ***Zbigniew Brzezinski, historical sources, international strategy, intellectual biography.***

ISSN 1728-3817

Декларація про генеративний штучний інтелект та технології, що використовують штучний інтелект. Під час підготовки цієї статті автор не використовував інструменти штучного інтелекту.

Declaration of Generative AI and AI-Assisted Technologies. During the preparation of this work, the author did not use artificial intelligence tools.

Етична декларація. Дослідження є теоретичним аналізом відкритих джерел і не передбачає безпосередньої взаємодії з людьми чи тваринами. Відповідно, отримання спеціального етичного висновку для такого типу дослідження не потрібно.

Ethical Statement. This study is a theoretical analysis of public sources and does not involve direct interaction with humans or animals. Accordingly, formal ethical approval was not required for this type of research.

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; або в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses, or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.

ISSN 1728-2640 (Print)